

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

примітки М.С. Глушка. – Київ: “Музична Україна”, 1991. – С. 5 – 51.

3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн. 6 т. – Факс. Вид. – Київ: АТ “Обереги”, 1994. – Кн. 1., Т.1: Зимовий цикл; Т. 2: (Весняний цикл). – 400 с.

4. Курочкін О. В. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність. – Київ: “Наукова думка”, 1978. – 191 с.

5. Курочкін О. В. Українські новорічні обряди: “Коза” і “Маланка”. – Опішне: Українське народознавство, 1995. – 392 с: іл.;

6. Макаруч Степан. “Полісся України. Матеріали історико-етнографічного дослід-

ження. Вип. 1. Київське Полісся. 1994” // Народознавчі Зошити. – 1998. – № 6. – С. 719 – 723.

7. Скуратівський В. Т. Святвечір. (У 2 к.). – Київ: “Перлина”, 1994. – Кн. 1. – 288 с.: іл.

8. Цивьян Т. В. К мифологической интерпретации восточно-романского колядного текста “плугушор” // Славянский и балканский фольклор: Этногенетическая общность колядного текста и типологические параллели. – Москва: Наука, 1984. – С. 96 – 116.

9. Чубинський П. П. Мудрість віків: (Укр. народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): У 2 кн.: - Київ: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 224 с.

Марія Проць, доцент кафедри філологічних дисциплін

та методики їх викладання у початковій школі
Догобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкривається значення комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення рідної мови в початковій школі. Запропоновані вправи сприятимуть розвитку мовлення молодших школярів та вироблятимуть уміння спілкуватися, працювати в парах і групах.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших життєвих потреб людини є потреба в спілкуванні, в обміні думками з іншими людьми. Ця потреба задовольняється людиною за допомогою мови. Володіючи мовою і здійснюючи свою мовленнєву діяльність, люди обмінюються досвідом, знаннями, передають їх нащадкам, дістають можливість зрозуміти один одного і налагодити спільну роботу в усіх галузях людської діяльності.

Як зазначає К.Д. Ушинський, “мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що з’єднує віджилі, живучі і майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Воно не тільки виявляє собою життєвість народу, а є цим життям. Коли зникає народна мова, – народу нема більше!” [6, 123].

Мова формує людську духовність, відчуття краси слова й образу. Рідне слово є знаряддям для дітей. “Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, – писав В. О. Сухомлинський, – хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім’ям своєї родини...” [5, 52].

Сьогодні дедалі більше утверджується в діяльності початкових класів ідея практичної спрямованості курсу української мови. А це вимагає активної мовленнєвої діяльності молодших школярів у навчальному процесі, оскільки виховання соціально активної, духовно багаті особистості неможливо здійснювати без опанування нею рідною мовою й мовленням в усіх її функціях – пізнавальній, комунікативній, стимулюючій, регулятивній.

Ідея мовленнєвого, комунікативного вивчення мовних одиниць вимагає нового співвідношення цілей початкового навчання рідної мови, де на першому місці поставлено формування практичних мовленнєвих умінь і навичок. На їх основі здійснюється мовна освіта учнів, яка передбачає елементарні знання з різних розділів мовознавчої науки. Знання мовної теорії мають бути засобом, теоретичною основою для застосування і становлення мовленнєвих умінь молодших школярів.

В освіті України відбулися великі зміни – створено державні стандарти освіти. О.Я. Савченко, провідний дидакт України, називає цю проблему соціально-педагогічною. Авторка зосереджує

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

увагу на тому, що введення державних стандартів – “це еволюційна й постійна робота з модифікації змісту для масової школи та обдарованих дітей, і тому від постійного вдосконалення змісту маємо перейти до вироблення механізму трансляції соціального замовлення на широку освітню практику” [4, 1].

У зв’язку з цим постає проблема мовної освіти й мовленнєвого розвитку учнів, починаючи з молодшого шкільного віку. За “Державним освітнім стандартом з української мови” основу вивчення змісту навчального предмету становить комунікативно-діяльнісний підхід, де особливого значення набувають саме мовленнєві вміння” [1, 9].

Суттю комунікативної спрямованості навчання рідної мови є формування в учнів умінь розв’язувати мовленнєві завдання з метою оволодіння спілкуванням.

Це сприяє вихованню мовної особистості, якою має стати кожен учень, починаючи з першого класу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан проблеми представлений теоретичними доробками М.С. Вашуленка, Т.О. Ладженської, Т.Г. Рамзаєвої, Л.О. Варзацької та ін.

Так, М. С. Вашуленко розглядає комунікативний характер навчання рідної мови в початкових класах і рекомендує так вчити дітей, щоб вони одержували більше можливостей для оволодіння мовою в природних умовах, у ході педагогічно організованої мовленнєвої діяльності на уроці Л.О. Варзацька пропонує розглядати рідну мову й мовлення у взаємозв’язку.

Аналіз і вивчення педагогічного досвіду з окресленої проблеми засвідчив, що вчителі-новатори намагаються розглядати рідну мову в практичному аспекті (Л.С. Баршай, Е.М. Литвин, С.П. Логачевська, Г.С. Демченко та ін.). Однак спостереження за навчальним процесом на уроках рідної мови в 2 – 4 класах загальноосвітніх масових шкіл переконує у тому, що засвоюючи з дітьми систему фонетики, лексики, граматики, вчителі пропонують вивчати правила й визначення, не розкриваючи їх мовленнєвий аспект.

Педагоги, проводячи уроки в 2 – 4 класах, зосереджують увагу на теоретичному викладі матеріалу: заучують з учнями відмінкові закінчення іменників, прикметників, особові закінчення дієслів, орфографічні правила. Це призводить до механічного запам’ятовування правил, до заучування напам’ять визначень. Під час практичного застосування мови молодші школярі допускають помилки як мовного, так і мовленнєвого характеру. Разом з тим головна вимога часу – орієнтація на практичне вивчення мови в початковій школі

залишається декларативним висловлюванням багатьох практиків.

Учителі, вивчаючи рідну мову, не звертають увагу на постановку комунікативних завдань, які сприяють комунікативно-діяльнісному підходу до вивчення учнями початкових класів рідної мови.

Отже, виникає потреба в навчанні рідної мови йти від мовлення, від комунікативних завдань, спрямованих на формування мовленнєвих умінь та навичок.

Мета статті – повернути увагу вчителів-практиків до важливості питання комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення рідної мови та визначити сукупність мовленнєвих умінь молодших школярів через підбір мовленнєвих завдань.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на теорію мови й мовлення, розроблену мовознавцями, психологами, дидактами й методистами, виділяються спеціальні вміння, якими потрібно оволодіти учням молодшого шкільного віку, вивчаючи рідну мову. Це уміння:

- визначати тему в готовому тексті й висловлювати у власному;
- виділяти головну думку та розкривати її;
- збирати матеріал, систематизувати його;
- говорити, дотримуючись мети висловлювання;
- висловлювати свої думки правильно, точно, змістовно, доречно, логічно й виразно;
- застосовувати слова ввічливості, етики та культури мовлення;
- помічати недоліки мовлення та вдосконалювати його [2; 3].

Суть комунікативних умінь полягає в тому, щоб учні опанували узагальненими вміннями зв’язного висловлювання.

Комунікативний підхід до навчання української мови в початкових класах, як відомо, став домінуючим у сучасній методиці й практиці шкільного навчання, що насамперед передбачає засвоєння її безпосередньо через спілкування. Отже, основна увага вчителя зосереджується на мовленнєвій діяльності учнів на уроці. Зрозуміло, що одночасно передбачається і засвоєння мовного матеріалу, і формування мовно-мовленнєвих умінь та навичок учнів.

Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови в початковій школі передбачає розв’язання цілого ряду методичних завдань, а саме:

- забезпечити відповідну мотивацію навчальної діяльності молодших школярів;
- адекватно до мети дібрати зміст навчання;
- визначити способи подачі теоретичних відомостей з мови у шкільних підручниках, розроби-

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

ти систему вправ та засвоєння теоретичного змісту і, на цій основі, вироблення мовленнєвих умінь;

- дібрати комплекс контрольно-перевірних завдань для виявлення ефективності діяльнісного підходу до навчання мови в початковій школі [2].

Початковий курс української мови повинен дати учням повний обсяг знань і вмінь з різних розділів мовознавчої науки, які сприяли б розвитку у них комунікативних умінь. З цієї метою до програми внесено нові розділи: "Мова і мовлення", "Текст", що дає змогу розглядати основні мовні одиниці (речення, слово в його лексичному й граматичному значеннях, звуки мовлення) у взаємозв'язку, на основі зв'язного тексту. Цим досягається єдність двох нерозривних процесів: засвоєння теоретичних відомостей з мови і практичне застосування їх у навчальній мовленнєвій діяльності.

Вивчення рідної мови вже у початкових класах створює значні можливості для розвитку соціальних навичок учнів, насамперед – уміння спільно працювати в парах, у невеличких групах. Необхідно виховувати в дітей самоповагу і повагу до інших, уміння дати оцінку роботі інших або висловити з цього приводу критичні зауваження, змінити свою думку у разі переконливих аргументів інших учасників спільної роботи.

Ми розробили комплексні вправи, які можна виконувати як у парах, так і в групах. Учні мають можливість вступати у діалог, спілкуватися, відстоюючи свою точку зору.

Вправа 1. Що ми знаємо про слово?

Слово – найголовніший працівник у нашій мові. У кожного слова є своя робота. Одні слова називають предмети, інші – дію, треті – числа...

Є в нашій мові такі слова, які нічого не називають. Але й вони не дармують. Вони допомагають словам-назвам зв'язуватись одне з одним у реченні.

Мова й тому вірно служить людям, що всі слова в ній дружно працюють, бо вони є її частинами.

- На які дві групи поділяються частини мови? Чи знаєте ви їх? Доведіть, навівши приклади цих частин мови. Дайте їх визначення.

Вправа 2. Прочитайте.

Дивний лист. Дивна історія. Дивне бажання.

Давній лист. Давня історія. Давнє бажання.

За якою ознакою ці словосполучення розподіляють на три групи? Чому у прикметників одного і того ж роду різні закінчення? У формі якого відмінка вони вжиті?

Вправа 3. Прочитайте.

1. Матвійко накреслив на асфальті велике коло.

Коло школи стояв Миколка і зацікавлено дивився на Матвійка.

2. Перед у цьому забігу тримав кінч Гнідко. Перед фінішем Гнідко спіткнувся і втратив швидкість.

Знайдіть у кожній групі речень однакові слова. Якою частиною мови вони є? Доведіть. Як називають такі слова. Запишіть аналогічні приклади.

Вправа 4. Прочитайте.

Не зімкнути очей. Не ловити гав. Не падати духом. Не покладати рук. Не чути ніг. Не крутити хвостом. Не задирає носа. Не давати волі рукам.

Як ви розумієте ці висловлювання? Що ви можете сказати про написання не з дієсловами?

Вправа 5. Прочитайте. Спробуйте знайти зайве слово, виділити його. Доведіть, чому.

Тюльпан, лілія, квасоля, ромашка, фіалка.

Темний, світлий, зелений, прозорий, ясний.

Сидіти, стояти, лежати, висіти, знати.

Вправа 6. Скласти діалог на тему "Гість у домі".

- Уявіть, що до вас завітала мама знайома. Мама вдома немає. Подумайте, яка розмова може відбутися з гостем.

Вправа 7. Розкажіть один одному, як ви поважаєте своїх бабусю й дідуся.

Вправа 18. Уяви собі, що тобі потрібно розказати про речення. З чого ти почнеш? Як висвітлиш види речень? Як схарактеризуєш розділові знаки? Склади і запиши кілька речень.

Висновки. Отже, якщо на уроках рідної мови систематично працювати над виробленням умінь спілкуватися, виконуючи різноманітні завдання в парах, групах, то рівень знань, умінь і навичок в учнів буде значно вищий. Школярі стануть дружними, у разі потреби зможуть звернутися до однокласників за допомогою чи прийти на допомогу співбесіднику.

1. Ващуленко М.С. До вивчення української мови в 3 класі // Початкова школа. – 1988. – №6. – С. 9 – 16.

2. Ващуленко М.С. Комунікативний підхід до засвоєння мови в 2 класі // Початкова школа. – 1991. – №8. – С. 10 – 24.

3. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці // Рідна школа. – 2001. – №9. – С. 35 – 38.

4. Савченко О.Я. Проблеми розробки державних стандартів загальної середньої освіти в Україні // Початкова школа. – 1997. – №7. – С. 1 – 5.

5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1987. – С. 52 – 62.

6. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-ох т. – Т 1. – К., 1983. – С. 123 – 127.